

Volwassen gehechtheid en ouderlijke sensitiviteit in relatie tot intimiteit en eenzaamheid bij seksuele delinquenten: een literatuuranalyse

Stefan Bogaerts¹, Johan Goethals² & Geert Vervaeke³

John Bowlby, de grondlegger van de hechtingstheorie, benadrukt het verband tussen de ervaringen van een kind met de ouders en de wijze waarop dit kind als volwassene in staat is om duurzame gevoelsbanden aan te gaan met anderen. Ouders drukken door hun opvoedingsstijl een stempel op de kwaliteit van de volwassen hechtingsrelatie en op de kwaliteit van de volwassen psychische gezondheid in het algemeen.

De wijze waarop kinderen ouderlijke sensitiviteit in de kinderjaren ervaren, heeft een invloed op de manier waarop men als volwassene zal omgaan met intimiteit in relaties. Volgens Bretherton, Verscheuren en Marcoen komt een sensitieve opvoeder tegemoet aan de hechtingsbehoefte van het kind en gaat hij/zij in op de nood aan exploratie en autonomie die bij het kind aanwezig zijn. Bij seksuele delinquenten vindt men op basis van onderzoek een gebrek aan capaciteiten om als volwassene individu duurzame intieme relaties aan te gaan met anderen. Seksuele delinquenten zouden meer angst hebben voor intimiteit en zich eenzamer voelen dan niet seksuele delinquenten. Vroegkinderlijke ervaringen van geweld binnen het gezin in combinatie met een inconsistente houding van de ouders spelen een rol bij de ontwikkeling van zedendelicten.

In dit artikel worden in een eerste deel de achtergrond en de theorie van de hechtingstheorie verduidelijkt. Vervolgens worden (1) individuele verschillen in de hechtingsstijlen en (2) hechtingsstijlen in de volwassenheid benaderd.

In het tweede deel wordt eerst een overzicht gegeven van opvoedings- en gezinsfactoren die, in combinatie met hechting, een invloed kunnen hebben op seksueel delinquent gedrag. Vervolgens worden de gevolgen van een gestoorde hechting op het sociale leven besproken. Tenslotte wordt de gestoorde hechting in verband gebracht met intimiteit en eenzaamheid bij seksuele delinquenten.

Achtergronden van de hechtingstheorie

Tijdens de tweede wereldoorlog werden heel wat kinderen (als gevolg van de oorlog) tijdelijk of voor een langere tijd gescheiden van hun ouders en ondergebracht in de zogenaamde 'Hampstead Nurseries'. Deze waren opvangcentra voor kinderen tot

tien jaar die hun ouders door de oorlog tijdelijk of voorgoed hadden verloren. John Bowlby (1951), de Britse kinderpsychiater en grondlegger van de hechtingstheorie, ontdekte door onderzoek en observatie van deze kinderen een drietal fasen in de reactie van jonge kinderen op de verbreking van de band met de ouders. Hij benoemde deze fasen : (1) het protest, (2) de wanhoop en (3) de onthechting. In de *protestfase* is het kind in paniek en probeert het de scheiding ongedaan te maken met alle middelen die ter beschikking staan (roepen, huilen, e.a.).

De *wanhoopsfase* volgt enkele dagen na de protestfase. Het kind is nog steeds gefixeerd op de eigen ouders maar stelt zich veel passiever op. Na enkele weken of maanden volgt de *onthechtingsfase*. Het kind krijgt opnieuw meer aandacht voor zijn omgeving en is bereid tot interactie met andere opvoeders. Ondanks schaarse empirische gegevens in het begin van de jaren vijftig, concludeerde Bowlby (1951) dat gehechtheid (attachment) een sleutelrol speelt in de opvoeding en de ontwikkeling van het

⁰ Een meer uitgebreide bewerking van dit onderwerp zal te vinden zijn in het academisch proefschrift in voorbereiding met als titel: "De relatie tussen de volwassen hechtingsstijl, ouderlijke sensitiviteit, de mate van vertrouwen, intimiteit, vriendschap, psychopathologie en seksueel delinquent gedrag."

¹ Drs. Stefan Bogaerts is assistent onderzoeksmethoden en doctorandus aan de afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Katholieke Universiteit Leuven. ²Prof. dr. Johan Goethals en ³prof. dr. Geert Vervaeke zijn respectievelijk hoogleraar en hoofddocent aan de Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Katholieke Universiteit Leuven.

Geaccepteerd voor publicatie 3 maart 2000

kind. Op grond van klinisch materiaal (observaties en gevalbeschrijvingen) kwam hij tot de hypothese dat individuen die in hun vroege kinderjaren van de ouders waren gescheiden, meer kans hadden op een verstoorde ontwikkeling dan anderen (van IJzendoorn, 1994). Voor Bowlby (1951) is de kwaliteit van de gehechtheid gelijk aan de primaire behoefte van voeding die elk kind moet krijgen om te kunnen leven. Bowlby's theorie karakteriseert de moeder-kind relatie als de wortel van intra- en interpersoonlijk functioneren in de kinder- en volwassentijd (Bowlby, 1969, 1982a).

Theoretische beschouwingen over de hechtingstheorie

De hechtingstheorie van Bowlby (1969, 1973, 1980, 1982a) berust op het concept van een "gehechtheids behavioristisch systeem". Het hechtingssysteem is een onafhankelijk gedragssysteem, evenwaardig aan andere gedragssystemen zoals voeden en verkennen. De centrale dimensie van de hechtingstheorie is de aanwezigheid van interne werkmodellen waarin hechtingsgerelateerde ervaringen worden opgeslagen. Interne werkmodellen zijn o.a. producten van herhaalde hechtingsgerelateerde ervaringen (Sperling & Berman,

ling & Berman, 1994; Bartholomew et al., 1991, 1994, 1998). Tijdens de eerste levensjaren zijn hechtingsmodellen relatief vatbaar voor veranderingen wanneer de kwaliteit van de verzorger verandert (Egeland & Farber, 1984; Thompson, Lamb & Estes, 1982). Eens ze gevormd zijn, wordt verondersteld dat ze automatisch opereren en deel gaan uitmaken van de eigen persoonlijkheid en een invloed zullen hebben in nieuwe relaties. Bowlby (1979) vat dit als volgt samen: « *Welke representatiemodellen van hechtingsfiguren en van zichzelf een individu ook ontwikkelt tijdens de kindertijd en adolescentie, dit zal relatief onveranderd blijven tijdens en doorheen de volwassenheid. Elke nieuwe persoon wordt toegevoegd aan het bestaande model. Samengevat verwacht hij dat hij wordt benaderd en behandeld door hem overeenkomstig zijn eigen model (pp. 141-142).* »

Discussies in het verleden over gehechtheid benadrukten vooral de rol van primaire verzorgers in de ontwikkeling van relatief stabiele interne representaties van zichzelf en anderen. Niettemin is het ondenkbaar om aan te nemen dat volwassen hechtingsmodellen enkel op de kwaliteit van de ouder-kind relatie teruggaan. Tijdens de kindertijd geven ook andere familieleden een belangrijke bron

1994). In deze werkmodellen worden affectieve, gedragsmatige en cognitieve componenten opgenomen. Ze bestaan uit opgebouwde kennis over zichzelf, hechtingsfiguren en hun verwachte gedragingen en hechtingsrelaties (Bretherton, 1985; Main et al., 1985; Sroufe & Waters, 1977). De duurzaamheid van hechtingsrelaties impliceren interne werkmodellen die de interactie met de (nieuwe) hechtingsfiguren beïnvloeden (Bowlby, 1973). Op basis van deze modellen weet het kind wat het kan verwachten van hechtingsfiguren en hoe het zich tegenover deze personen moet gedragen. Wanneer de interne werkmodellen adequaat zijn (d.i. de moeder is geïnternaliseerd als een troostend en verzorgend object), dan kan het kind steunen op zijn eigen geïnternaliseerde troostende functie bij scheiding van de moeder (Bowlby, 1969, 1973; Ainsworth et al., 1978; Van De Woestijne, 1993). Deze interne werkmodellen en het daaruit volgend duurzaam karakter van hechtingsrelaties maken het mogelijk om de continuïteit van de gehechtheid later in de levensloop te voorspellen. De predicties die kunnen afgeleid worden uit het werk van Bowlby (1969, 1973) en Ainsworth et al. (1978) en die tot dusver alleen onderzocht werden bij zuigelingen en kinderen, kunnen ook bij volwassenen worden toegepast (zie verder) (Sper-

van comfort en veiligheid. Voor opgroeiende jongeren worden leeftijdsgenoten belangrijk in het ontmoeten van elkaars behoeften en gehechtheid (Hazan, 1992, 1994). Mentale representaties van gehechtheid worden zeer complex wanneer het aantal relaties die iemand aangaat en de kennis over zichzelf en over de relaties toeneemt.

Verschillen in de hechtingsstijlen

In de ontwikkeling van hechtingsrelaties doen zich individuele verschillen voor. De veronderstelling is dat nogal wat verschillen in typen hechtingsrelaties kunnen worden herleid tot verschillen in soepelheid van de interacties tussen opvoeder en kind in het eerste levensjaar. In de Baltimore studie van Mary Ainsworth (1969, 1978) werden 26 moeder-kindparen gedurende het eerste levensjaar vier uur per drie weken thuis geobserveerd. De moeders en hun kinderen werden in een stresserende scheidingssituatie gebracht om te onderzoeken in hoeverre het kind vertrouwen in de toegankelijkheid en bereikbaarheid van zijn hechtingspersoon kon opbrengen. Deze kunstmatige scheidingssituatie werd gecreëerd in de vorm van de bekende 'Vreemde Situatie'-procedure (Strange Situation). De hypothese die men vooropstelde was dat aan het gedrag van de kinderen in deze situatie, de mate van

veiligheid in de relatie met de hechtingspersoon kon worden afgelezen.

Op basis van de reactie van het kind op scheiding en hereniging, identificeerden Ainsworth et al., (1978) drie basispatronen van gehechtheid. Ze onderscheidden één patroon voor veilige en twee patronen voor onveilige gehechtheid (angstige en ontwijkende gehechtheid). Zij komen zo tot de volgende invulling :

Bij veilig gehechte kinderen bestaat het patroon uit een evenwicht tussen (1) nabijheid zoeken en (2) exploratie. Het kind verwijderd zich gemakkelijk van de moeder en exploreert meestal in haar nabijheid situaties zonder al te veel gevaar. Het zoekt contact in moeilijke omstandigheden, maar kan weer gaan spelen als het eenmaal getroost is. De typische primaire verzorger van een veilig gehecht kind is iemand die in het algemeen sensitief en responsief is voor de signalen van het kind.

Bij ontwijkend gehechte kinderen overheerst het exploreren. Het kind is weinig overstuurd bij scheiding van de moeder en vermijdt nabijheid en zelfs interactie met de moeder bij hereniging. Het kind negeert haar of kijkt weg. De typische verzorger van een ontwijkend gehecht kind is iemand die nabijheid enigszins tracht te vermijden.

Bij angstig gehechte kinderen domineert het zoeken naar de nabijheid van de hechtingsfiguur.

maken. Ongeveer 10% van de kinderen kon noch als veilig, noch als onveilig worden geclassificeerd.

De drie hechtingstypen van Ainsworth bleken in een groot aantal onderzoeken in Amerika en later ook in cross-cultureel onderzoek geïdentificeerd te kunnen worden (Lamb, et al., 1985; Sagi, Lamb, Lewkowicz, Shodan, Dvir & Estes, 1985; Van IJzendoorn, Tavecchio, Goossens, Vergeer & Zwaan, 1983; e.a.). In enkele studies (Grossmann et al., 1981; Egeland en Sroufe, 1981a, 1981b) bleek in een klein aantal gevallen de classificatie wel problemen op te leveren. Deze onderzoekers kwamen tot een vierde categorie die zij voorlopig typeerden als '*not to classify*'. Dit waren kinderen die niet binnen de vermijdende of afwerende categorie pasten, maar die evenmin onder de veilige categorie konden worden ondergebracht. Deze kinderen gedroegen zich bij de hereniging met de ouder als een veilig kind, maar gedroegen zich op dezelfde manier bij vreemde mensen. Crittenden (1985, 1988) en Main en Solomon (1986) onderzochten het gedrag van niet classificeerbare kinderen (kinderen uit een klinische steekproef) in de Vreemde Situatie. In beide onderzoeken stelden zij bij deze kinderen de afwezigheid van een duidelijke strategie vast, hetgeen zich uitte in doelloze gedragingen in de Vreemde Situatie. Main en Solomon (1986) kozen voor dit gedrag de term '*gedesorganiseerd gedrag*'. Dit gedrag kan van tijdelijke aard zijn of een meer blijvend karakter hebben. In een

Het kind exploreert amper en zoekt nabijheid in situaties die nauwelijks gevaarlijk zijn. Bij hereniging na scheiding van de moeder gedraagt het zich ambivalent: hoewel het aandringt op intens lichamelijk contact, wordt het er niet door gekalmeerd. De typische moeder van een angstig/ambivalent kind reageert inconsistent op de signalen van het kind, is geregeld onbeschikbaar en niet responsief en op andere momenten intrusief en overbeschermend.

Op basis van onderzoek met de Vreemde Situatie werd ongeveer 70% van de kinderen in de groep *veilig gehecht* ondergebracht, omdat ze een minimum aan onveilig hechtingsgedrag zoals 'vermijden' en 'afweren' aan de dag legden en na terugkeer van de opvoeder weer gingen spelen. De groepen angstig en ontwijkend gehechte kinderen weken van dit 'normatief' patroon af en worden beschouwd als *onveilig gehecht* (van IJzendoorn, 1994). Ongeveer 20% van de kinderen was vermijndend gehecht. Ze leken de omgeving weliswaar intensief en ongestoord te verkennen, maar geraakten bij de terugkeer van de opvoeder emotioneel uit evenwicht. Ze klampten zich vaak huilend vast aan de opvoeder, maar leken hun woede en teleurstelling door afwerend gedrag kenbaar te willen

aantal gevallen kon het gedrag van het kind alleen als gedesorganiseerd worden gezien als rekening gehouden werd met de verwachte temporale opeenvolging van hechtingsgedrag (gedesorganiseerd is bijvoorbeeld veel huilen en roepen tijdens de separatie, gevolgd door sterke vermijding als de opvoeder binnenkomt). In andere gevallen was het gedrag zelf duidelijk gedesorganiseerd (bijvoorbeeld het verstarren of 'bevrozen' van alle bewegingen en voor zich uit te staren met uitdrukingsloos gezicht). Er wordt hier niet verder ingegaan op de gedesorganiseerde categorie, omdat er tot op heden weinig geweten is over de antecedenten van deze gedesorganiseerde categorie en omdat er nog geen studies uitgevoerd zijn naar de interactieve antecedenten van gedesorganiseerde gehechtheid. Wel stelde men vast dat hun ouders/opvoeders vaak met onverwerkt verlies of ander onverwerkt trauma te kampen hadden (van IJzendoorn, 1994).

Hechtingsstijlen in de volwassenheid

Meerdere auteurs (Main et al., 1985; Hazan & Shaver, 1987, 1994; George, Kaplan & Main, 1985, 1996)

hebben onderzocht of de hechtingsstijlen die door Ainsworth et al. (1978) in de kindertijd werden geïdentificeerd, continueren in de volwassenheid en hun invloed kunnen laten gelden op volwassen (liefdes)relaties. Main et al., (1985) en Hazan en Shaver (1987) ontwikkelden elk twee verschillende onderzoekslijnen. Main et al., (1985) vroegen aan volwassenen naar hun relaties met hun eerste hechtingsfiguren (meestal de ouders), om zo te voorspellen hoe hun kinderen zich in een laboratoriumsetting (vergelijkbaar met de vreemde situatieprocedure) gedroegen tegenover hun ouders. Hazan en Shaver (1987) daarentegen toonden aan dat romantische liefde kan worden beschouwd als een hechtingsproces, dat bij verschillende individuen een andere vorm kan aannemen bij gevolg van de hechtingsgeschiedenis. We beperken ons tot het onderzoek van Hazan en Shaver (1987). Volgens Hazan en Shaver (1987) corresponderen de drie kinderlijke hechtingsstijlen van Ainsworth et al., (1978) met drie stijlen van liefdes(relaties) in de volwassenheid. Op basis van deze bevindingen construeerden Hazan en Shaver (1987) een meting van wat zij de *'volwassen hechtingsstijl'* noemen. Zij ontwikkelden één meerkeuzevraag, met drie antwoordalternatieven die elk één van drie mogelijke hechtingsstijlen verwoordden: een veilige, vermijdende (ontwijkende) of angstig ambivalente hechtingsstijl. Elk van deze hechtingsstijlen refereert aan een algemene attitude in (intieme) interpersoonlijke relaties (Verschueren & Marcoen, 1993). De vermijdende

hechtheid nadien een vierde gehechtheidscategorie is bijgekomen, zo heeft Bartholomew (1990, 1994, 1998) uitgaande van het model van Hazan en Shaver (1987), een vierde hechtingscategorie voor volwassen gehechtheid voorgesteld. De reden hiervoor was dat Bartholomew et al. vaststelden dat de operationele definitie van *'vermijding'* anders is in het Adult Attachment Interview (Main et al., 1985) dan in Hazan en Shavers (1987) zelfbeoordelvragenlijst*. Op grond van deze verschillen maakten Bartholomew et al., (1990, 1994) een onderscheid tussen vermijdend gereserveerd gehechte (dismissing) en angstig vermijdend gehechte (fearful) adolescenten en volwassenen.

Onderzoek toont een duidelijk verband aan tussen gehechtheid in de kindertijd en volwassen gehechtheid (Verschueren & Marcoen, 1993; Van IJzendoorn, 1994). Van IJzendoorn (1994) gebruikt hiervoor de term *'intergenerationele overdracht'*. Hij veronderstelt dat ouders die in hun eigen kinderjaren meer responsiviteit van hun ouders hebben ontvangen, meer openstaan voor de hechtingssignalen en behoeften van hun eigen kinderen, dan ouders die als kind werden afgewezen of ambivalent werden behandeld. Uit klinisch onderzoek en retrospectieve interviews vindt Van IJzendoorn (1994) duidelijke aanwijzingen dat mishandelde kinderen een groter risico lopen om mishandelende ouders te worden en dat ouders die problemen hebben met het opvoeden van hun kind terugkijken op een niet al te plezierige kindertijd. Toch kan de band tussen de eigen vroege

hechtingsstijl wordt gekenmerkt door een gebrek aan vertrouwen en een vermijding van te nauwe banden met anderen. Vermijdende volwassenen beschrijven hun ouders als verwerpend en koud en hebben weinig interesse in intieme relaties (Hazan & Shaver, 1987). Angstig ambivalent gehechte individuen beschreven hun ouders als controlerend en ervarden hun ouders als inconsistent en onbetrouwbaar. Zij worden gekarakteriseerd door een verlangen naar versmelting met de ander en een diepe relationele angst (angst om verlaten te worden of om de liefde van de ander te verliezen). Veilig gehechte volwassenen beschreven hun ouders positief, voelden zich behaaglijk in intieme relaties en konden zich, zonder angst, toevertrouwen aan de anderen (Collins & Read, 1990; Verschueren, & Marcoen, 1993). Net zoals er voor kinderlijke ge

hechtingservaringen en de manier waarop het ouderschap wordt uitgeoefend, doorbroken worden door latere hechtingservaringen met vrienden, echtgenoot of therapeut. Volgens Bowlby (1988) kan door positieve ervaringen in een partnerrelatie een herstructurering van een aanvankelijk onveilig werkmodel van gehechtheid plaatsvinden.

Om inzicht te krijgen in de overdracht van gehechtheid van ouder op kind is het noodzakelijk om te kijken naar de mentale representatie van hechtingservaringen met ouders. Aan instrumenten heeft het jarenlang ontbroken. Er waren wel vragenlijsten die peilden naar jeugdervaringen zoals de *'Parental Bonding Instrument'* (PBI: Parker, Tupling & Brown, 1979) en de *'Mother-Father-Peer Scale'* (Epstein, 1983). Deze instrumenten waren

*** De vermijdend gehechte persoon scoort in het AAI vooral hoog op verdringing, onkwetsbaarheid en ontkenning, terwijl de vermijdend gehechte persoon uit de zelfbeoordelvingsvragenlijst gekenmerkt wordt door bewuste gevoelens van ontevredenheid, depressie en kwetsbaarheid. De vermijdend gehechte personen uit het AAI zijn "gehechtheidsafwijzend, terwijl de vermijdend gehechte personen uit de zelfbeoordelvingsvragenlijst intieme relaties wensen te behouden, maar zich om de één of andere reden gespannen, angstig of depressief voelen.**

***Volwassen gehechtheid
en ouderlijke***

gericht op het meten van de ervaringen zoals die waren en gingen daarmee volgens van IJzendoorn (1994) voorbij aan het probleem dat de instrumenten gebaseerd waren op een groot vertrouwen in het autobiografisch geheugen van de respondenten en geen rekening hielden met fenomenen als 'repressie' en 'idealiserie'.

George, Kaplan en Main (1996) verlegden de aandacht van een 'objectieve' beschrijving van ervaringen in de kindertijd naar de huidige representatie daarvan, en van de inhoud van de autobiografische herinneringen van de respondent naar de vorm waarin deze autobiografie wordt gepresenteerd. Zij ontwierpen het 'Gehechtheidsbiografisch Interview' (Adult Attachment Interview). In het autobiografisch geheugen vindt een voortdurende reconstructie plaats van het verleden. Verdringing, dissociatie en idealisering van het verleden _ met name van negatieve ervaringen in de kindertijd _ vinden plaats en men kan deze fenomenen op het spoor komen door vorm en inhoud van de autobiografie afzonderlijk onder de loep te nemen (Van IJzendoorn, 1994).

Sedert enkele jaren wordt een onveilige gehechtheid in de kindertijd en de gevolgen hiervan op de volwassenheid, geregeld in verband gebracht met het risico van seksueel delinquent gedrag. Marshall et al., (1993) leggen in de etiologie van misbruikgedrag sterk de nadruk op de rol van gebrekkige hechting in het gezin van oorsprong.

Verstoorde hechting bij seksuele delinquenten

In de literatuur wordt een uitgebreide set van opvoeding- en gezinsvariabelen in

heid.

In dit onderdeel wordt eerst ingegaan op de belangrijkste variabelen die een invloed hebben op de ontwikkeling van een onveilige hechtingsstijl in de kindertijd en die naar voren worden geschoven als verklarende variabele voor seksueel delinquent gedrag. Aansluitend hiermee worden de gevolgen van een onveilige hechting kort besproken. Tenslotte wordt de verstoorde hechting bij seksuele delinquenten verder uitgewerkt in relatie tot de variabelen intimiteit en eenzaamheid. Variabelen die in empirisch onderzoek niet in relatie met de hechtingsstijl werden onderzocht, worden niet verder besproken.

Opvoeding- en gezinsfactoren en gestoorde hechting in relatie tot seksueel delinquent gedrag en de gevolgen hiervan op het sociaal leven

Onveiligheid, verwerping, gebrek aan warmte, mishandeling door de moeder, inconsistentie in het opvoedingshandelen en periodes van verlaten, kunnen bij het kind aanleiding geven tot het ontwikkelen van een ofwel angstig ambivalente of vermijdende hechtingsstijl (Seidman, 1992; Frenken, 1994, e.a.). Ook een sociaal geïsoleerd milieu kan (Fagan & Wexler, 1988; Fehrenback, Smith, Monastersky & Dreisher, 1986) bijdragen tot het ontstaan van zwakke hechtingsrelaties in de kindertijd tussen ouders en kinderen. Volgens Marshall

verband gebracht met seksueel delinquent gedrag. De factoren die genoemd worden zijn: onveiligheid, verwaarlozing, verwerping, periodes van verlaten, gebrek aan warmte, fysieke, emotionele en seksuele mishandeling door moeder en/of vader, inconsistentie in het opvoedingshandelen, sociaal geïsoleerd milieu, seksuele sfeer in het gezin, asexuele sfeer in het gezin, negatieve en weinig liefdevolle relatie met de ouders, chaotische opvoeding in combinatie met fysieke en seksuele mishandeling en een gebrekkige vertrouwensrelatie met de moeder. Volgens onderzoekers (Marshall, 1993, 1994; Marshall & Mazzucco, 1995; Seidman, 1992; Frenken, 1995, 1997; Ford & Linney, 1995; Bruinsma, 1996; Barabaree et al., 1993; e.a.) continueert een onveilige hechting in de kindertijd in de volwassenheid. Met andere woorden: een onveilige hechting in de kindertijd voorspelt een onveilige hechting in de volwassenen

(1994) en Marshall et al., (1995) zijn fysieke en emotionele mishandeling in de kindertijd belangrijke predictoren om een onveilige hechtingsstijl te ontwikkelen, evenals het opgroeien in een negatieve gezinscontext met een weinig liefdevolle relatie met de ouders (Bruinsma, 1996; Ford & Linney, 1995). Het opgroeien in een verseksualiserende gezinssfeer (Ford & Linney, 1995; Bruinsma, 1996) of in een asexuele gezinssfeer, waarin elke uiting van seksualiteit wordt ontkend (Bruinsma, 1996) leidt tot een onveilige gehechtheid. In dergelijke gezinssituaties mist de betrokkene een vertrouwensfiguur met wie hij of zij over intieme zaken kan praten (Bruinsma, 1996).

De gevolgen van een onveilige hechting zijn zeer uiteenlopend en worden de laatste jaren geregeld in verband gebracht met het plegen van seksueel delinquent gedrag. Volgens Seidman (1992) en Frenken (1994) leidt een onveilige hechting tot beperkte sociale competentie en tot een gebrek aan intimiteit met andere volwassenen. Vooral de adolescentiefase is belangrijk. In deze fase kunnen verstoorde relaties optreden, omdat dit de periode is waar de adolescent gehechtheid aan de ouders

tracht te verplaatsen naar leeftijdsgenoten (Weiss, 1982). Van adolescenten die een goede relatie met hun ouders hebben, wordt verwacht dat ze bepaalde attitudes hebben ontwikkeld die noodzakelijk zijn om relaties aan te gaan en te onderhouden met leeftijdsgenoten (Barbaree et al., 1993; Marshall et al., 1994). Jeugdige zedendelinquenten beschikken in de regel niet over voldoende attitudes om relaties met anderen aan te gaan* (Bruinsma, 1996). Zij hebben weinig vrienden en gaan slechts oppervlakkige relaties aan met leeftijdsgenoten (Awad, Saunders & Levene, 1984). Volgens Barbaree et al., (1993) en Marshall (1994) leidt een onveilige hechting tot een gebrek aan vertrouwen en tot onvoldoende sociale vaardigheden. Om het gebrek aan sociale vaardigheden, sociale competentie en sociale attitudes te compenseren en vanuit een gevoel van onvermogen, worden cognitieve distorsies ontwikkeld waardoor het seksueel misbruik bij kinderen of leeftijdsgenoten wordt gezien als aanvaardbaar gedrag om hun seksuele en agressieve pulsies te bevredigen. Bovendien ontstaat er de drang om controle uit te oefenen op anderen (Barbaree et al., 1993; Marshall, 1994). Op basis van de hechtingsclassificatie van Bartholomew en Horowitz (1991) stellen Bruinsma (1996) en Ward et al., (1995) dat een angstig ambivalente hechtingsstijl kan leiden tot ontucht met bekende kinderen. Een angstig vermijdende hechtingsstijl kan leiden tot seksueel deviant gedrag en ontucht met vreemde kinderen en een gevoelloos vermijdende hechtingsstijl tot seksuele deviante gedragingen en tot opportunistische dan wel sadistische

omschrijven exhibitionisten hun ouders als afwijzend en misbruikend. Marshall et al. (1991) vinden op basis van empirisch onderzoek dat 42% van de exhibitionisten hun ouders ervaart als verwerpend in tegenstelling tot slechts 14% van een groep niet zedendelinquenten. Williams en Finkelhor (1990) hebben vastgesteld dat heel wat volwassen zedendelinquenten in hun kindertijd en jeugd zelf slachtoffer zijn geweest van fysiek en/of seksueel geweld. In de meeste gevallen zijn de eigen ouders de geweldplegers (Freeman-Longo, 1986; Groth, 1979; Quinsey, 1986, e.a.). Knight en Prentky (1990, 1993, 1996) vergeleken zedendelinquenten die vóór hun achttiende jaar hun eerste seksuele vergrijp hadden gepleegd met anderen die dat na hun achttiende hadden gedaan. De groep die reeds voor zijn achttiende jaar een seksueel vergrijp pleegde vertoonde geringe sociale vaardigheden en een '*life-style impulsivity*' in hun voorgeschiedenis. Dit kwam tot uiting in een slechte schoolloopbaan met veel spijbelen en een roekeloze en agressieve houding tegenover andere mensen. Binnen die groep onderscheidde de onderzoekers verder twee subgroepen: degenen die leeftijdsgenoten hadden aangerand of verkracht en degenen die ontucht met jonge kinderen hadden gepleegd. De eerste subgroep bleek vaker te maken te hebben gehad met fysieke en/of seksuele mishandeling, de tweede vooral met emotionele verwaarlozing. Knight en Prentky (1993) kwamen tot de conclusie dat een chaotische opvoeding die gepaard gaat met fysieke en/of seksuele mishandeling een groot risico inhoudt op het stellen van

geweldplegingen tegenover kinderen of volwassenen.

Op basis van onderzoek valt er dus reeds het een en ander te zeggen over variabelen die naar voren worden geschoven als prediktoren voor een onveilige hechting die aanleiding kan geven tot het plegen van seksueel delinquent gedrag. De meeste volwassen zedendelinquenten hebben reeds als adolescent problemen op interpersoonlijk vlak met anderen (Davidson, 1983). Tingle, Barnard, Robbins, Newman en Hutchinson (1986) rapporteren dat 86% van de verkrachters en 74% van de pedoseksuelen tijdens hun kindertijd en jeugd weinig of geen vrienden hadden. Volgens Tingle et al. (1986) hebben de meeste zedendelinquenten een negatieve en weinig liefdevolle relatie gehad met hun vader. In veel gevallen kan de thuissituatie omschreven worden als chaotisch. Volgens Cox en Daritzman (1980)

zowel seksueel gewelddadig gedrag (aanrandingen en verkrachtingen) als niet-seksueel gewelddadig gedrag tegenover leeftijdgenoten. Ontucht met jonge kinderen hangt veel meer samen met emotionele verwaarlozing die tot een tekort aan sociale vaardigheden leidt. Kobayashi, Sales, Becker, e.a. (1995) hebben 117 jeugdige zedendelinquenten op hun voorgeschiedenis onderzocht zonder een onderscheid te maken tussen de verschillende typen. Zij kwamen tot de conclusie dat seksuele agressie statistisch significant verband houdt met drie factoren: fysieke mishandeling door de vader, seksueel misbruik door een man, en een gebrekkige vertrouwensrelatie met de moeder. Die laatste factor werd ook door Marshall en Mazzucco (1995) belangrijk genoemd.

Verstoorde hechting in relatie tot intimiteit en eenzaamheid bij seksuele delinquenten.

* Volgens Bruinsma (1996) pleegt meer dan de helft van de zedendelinquenten hun eerste delict in de adolescentie.

*Volwassen gehechtheid
en ouderlijke
sensiviteit*147

In dit deel wordt het accent gelegd op onveilige hechting in relatie tot intimiteit en eenzaamheid bij seksuele delinquenten. Kinderen die in de eerste levensjaren een ontwijkende of angstig/ambivalente hechtingsstijl ontwikkelen tegenover anderen, ontwikkelen gebrekkige vaardigheden in interpersoonlijke relaties en worden volwassenen die moeilijk *intiemerelaties* met anderen kunnen aangaan en behouden, vooral omdat ze angstig zijn voor dergelijke relaties (Feeney & Noller, 1990). Ontwijkende en angstig/ambivalente hechtingsstijlen ontstaan in de vroege kindertijd en blijven voortbestaan in de adolescentie en in de volwassenheid (Marshall, 1994). Dit wil uiteraard niet zeggen dat er bij hen geen verlangen is naar intimiteit. Het is eerder een onvermogen om intieme (liefdes)relaties aan te gaan. Angstig/ambivalent gehechte volwassenen hebben vaak een onbevredigd verlangen naar intimiteit. Zij missen intimiteit en intieme relaties en zoeken voortdurend naar compensaties om dit gemis (tijdelijk) op te vullen. Het plegen van een strafbaar seksueel feit is dan een deficiënte manier om het gemis aan intimiteit te compenseren. Voor hen is het plegen van een seksueel delict de voortzetting van een zoeken naar intimiteit die op normale weg niet kan plaatsvinden. Angstig/vermijdend gehechte volwassenen vermijden sociale contacten omwille van de angst om afgewezen te worden. Zij beperken zich tot oppervlakkige en vluchtige relaties. Gevoelloos/vermijdend gehechte volwassenen staan onverschillig tegenover anderen. Zij hebben geen behoefte aan intimiteit

heid daarentegen wordt gekarakteriseerd door de afwezigheid van een intieme partner. Emotionele eenzaamheid kan van tijdelijke aard (bijv. wanneer er tijdelijk geen intieme partner is), van langdurige aard (bijv. bij overlijden van een intieme partner) of van chronische aard zijn (wanneer er voortdurend vermijdend of angstig/ambivalent gedrag gesteld wordt ten aanzien van intieme relaties). De emotionele eenzaamheid, en vooral de chronische emotionele eenzaamheid, heeft een sterke invloed op de agressieve gedragscomponent. Niettegenstaande tegenslagen op intiem relationeel gebied het gevolg zijn van (1) chronische eenzaamheid of, (2) vermijdend of angstig/ambivalent gedrag ten overstaan van anderen, kan er een sterk verlangen leven naar intieme relaties met anderen (Dahms, 1972). Het probleem is vaak dat intimiteit niet bereikt wordt omdat elk risico op afwijzing of tegenslag niet meer wordt genomen. Als compensatie zoeken zij vaak naar intimiteit in tijdelijke, vluchtige seksuele relaties. Dit gebeurt vaak vanuit de onmogelijkheid en de onmacht om hun intieme behoeften te plaatsen in de context van een emotioneel engagement op lange termijn met een vaste partner (Marshall, 1994).

Het gevaar bij personen die hun intieme noden zoeken in korte en frequente seksuele relaties is dat er een sterke repetitieve drang optreedt omdat het gevoel van bevrediging tijdelijk is. Er is steeds een gemengd gevoel van bevrediging en tegelijk onbevrediging. De combinatie van fysieke bevrediging en tegenslag op intiem relationeel gebied kan de

in een relatie. Een belangrijke factor die mensen in een bepaalde situatie kan drijven tot het plegen van seksuele strafbare feiten is in algemene termen uitgedrukt de *'vervreemding'*. Deze vervreemding wordt door Marshall (1994) de *'emotionele eenzaamheid'* genoemd en wordt gekoppeld aan de ontwikkeling van een gebrekkige en inadequate hechtingsstijl in de kindertijd (Marshall, 1994). Zoals een inadequate gehechtheid in de kindertijd en de gevolgen hiervan op het volwassen relationeel leven (isolatie en een gebrek aan intieme relaties) een sterke invloed kunnen hebben op de volwassen levenskwaliteit en het ervaren van innerlijke kwetsbaarheid, zo ook stelt Marshall (1994) dat de factoren *'eenzaamheid'*, *'gebrekkige gehechtheid'* en *'het onvermogen om volwassen (liefdes)relaties aan te gaan'*, interfereren met hoger vermelde factoren. Weiss (1973) onderscheidt twee typen van eenzaamheid: (1) de sociale eenzaamheid en (2) de emotionele eenzaamheid. Sociale eenzaamheid treedt op wanneer een individu breekt met vrienden. Emotionele eenzaam

dynamiek verklaren die vooral gekenmerkt is door het stellen van repetitief seksueel delinquent gedrag.

Andere personen die lijden onder emotionele eenzaamheid kunnen hun intieme behoeften bevredigen via seksuele activiteiten en in het bijzonder op een seksueel dominante en agressieve manier. Zoals reeds opgemerkt, missen individuen met een inadequate gehechtheid in de kindertijd het vertrouwen in zichzelf en hebben ze onvoldoende vaardigheden om relaties aan te gaan en te bestendigen (Marshall, 1994). Een chronisch gemis aan intimiteit bij mannen, zoals dit zich voordoet bij chronische emotionele eenzaamheid, kan naast agressie ook leiden tot een sterke vijandigheid tegenover vrouwen (Check, Perlman & Malamuth, 1985 ; Diamant & Windholz, 1981 ; Loucks, 1980). Evenals bij mannen kan emotionele eenzaamheid ook agressieve reacties uitlokken bij vrouwen, niettegenstaande zij veel minder vaak overgaan tot agressief acting-out gedrag (Delozier, 1982 ; Helfer, 1973).

eenzame geweldplegers, kinderen en volwassen vrouwen verantwoordelijk stellen voor hun eenzaamheid, wat hen dan weer het excuus biedt om hun seksuele agressie verder tegenover hen te uiten.

Op dit ogenblik zijn er empirische bevindingen beschikbaar over het verband tussen emotionele eenzaamheid en het gebrek aan intieme relaties bij seksuele geweldplegers (Marshall, 1994; Marshall et al., 1997; Hudson et al., 1997). Enkele studies veronderstellen dat eenzaamheid meer voorkomt bij zedendelinquenten dan bij niet zedendelinquenten (Award et al., 1984 ; Fagan & Wexler, 1988; Marshall, 1994; Marshall et al., 1997; Hudson et al., 1997). Garlick (1991) onderzocht een groep gedetineerde zedendelinquenten en een groep gedetineerde niet zedendelinquenten in een Engelse gevangenis. Hun subjectief gevoel van eenzaamheid en intimiteit werd gemeten. Niet zedendelinquenten voelden zich significant minder eenzaam en scoorden op de intimiteitschaal significant beter dan de zedendelinquenten. Seidman, et al. (1994) onderzochten in twee studies een heterogene groep (zedend)delinquenten. In de eerste studie vergeleken ze verkrachters, pedoseksuelen, niet-seksuele geweldplegers en vermogensdelinquenten met mekaar. Tussen de seksuele delinquenten (verkrachters en pedoseksuelen) en de niet-seksuele geweldplegers waren er geen significante verschillen op de *'Intimacy Scale'* van Waring (Waring & Reddon, 1983). In hun tweede studie stelden ze evenwel vast dat zedendelinquenten

res op de intimiteitschaal. Exhibitionisten daarentegen behaalden de hoogste scores, maar scoorden significant lager dan de controlegroep (Marshall, 1994). Een opmerkelijk vaststelling is dat de scores bij de groep van de incestueuze pedoseksuelen niet verschilden van de scores in de controlegroep. Wat eenzaamheid betrof scoorden alle zedendelinquenten significant hoger dan niet zedendelinquenten en de controlegroep. In de groep van de zedendelinquenten trof men onderling geen verschillen aan wat eenzaamheid betrof. In een later onderzoek vergeleken Marshall et al. (1997) een groep extrafamiliale pedoseksuelen met een groep normalen op intimiteit en eenzaamheid. Pedoseksuelen waren duidelijk minder in staat om intieme relaties aan te gaan en voelden zich eenzamer dan de controlegroep (niet-delinquenten). Ook Garlick (1996) vond dat pedoseksuelen en verkrachters eenzamer waren en minder intimiteit in hun leven hadden dan een controlegroep (niet-delinquenten).

Besluit

De kwaliteit van de hechtingsrelatie tussen kinderen/adolescenten en hun ouders/opvoeders is een belangrijk criterium voor de ontwikkeling van gezonde en intieme (liefdes)relaties als volwassene. Ouders drukken door hun ouderlijke zorg en opvoedingsstijl een stempel op de kwaliteit en de duurzaamheid van de volwassen hechtingsrelatie van hun kind. In het ontstaan van seksueel delinquent gedrag spelen vroegkinderlijke ervaringen van geweld en misbruik binnen het gezin, in combinatie met een inconsistente houding van de ouders

significant minder goed scoorden op de intimiteitschaal dan de vermogensdelinquenten. Op de 'UCLA Loneliness Scale' (Russell, Peplau & Cutrona, 1980) scoorden beide groepen zedendelinquenten significant minder goed dan de niet zedendelinquenten.

Een belangrijke opmerking die Marshall (1994) in verband met beide onderzoeken maakt, is dat ze plaatsvonden tijdens de detentieperiode*. Daarom deed hij verder onderzoek bij een groep zedendelinquenten die voorwaardelijk vrij waren. Hij onderzocht intimiteit en eenzaamheid en vergeleek zijn bevindingen met die van Garlick (1991) en Seidman et al. (1992). Ook in deze studie trof hij duidelijk significante verschillen aan tussen seksuele delinquenten en niet-seksuele delinquenten op het vlak van intimiteit en eenzaamheid. Verkrachters en niet-incestueuze pedoseksuelen behaalden de laagste sco

een belangrijke rol. Onderzoek toont duidelijk aan dat dit gevolgen heeft voor het aangaan van intieme relaties in de volwassenheid. Seksuele delinquenten zijn banger voor intieme contacten en voelen zich eenzamer dan niet seksuele delinquenten.

Summary

Adult attachment and parental sensitivity in relationship to intimacy and loneliness with sexual offenders.

John Bowlby, the founder of the attachment theory, emphasises the relationship between the experiences of a child with its parents and the way the child as an adult is capable to engage in persistent relations with others. Parents leave by their raising

* Het feit van gedetineerd te zijn is een beïnvloedende factor, omdat gedetineerden door hun situatie minder de mogelijkheid hebben om intieme relaties aan te gaan dan niet gedetineerden. Eenzaamheid kan bovendien een logisch gevolg zijn van de detentieperiode.

style their mark on the quality of adult romantic attachment and on the quality of adult psychological health in general. The way in which a child experiences parental sensitivity in childhood, has influence on the way in which they cope with intimacy in relationships. Research with sexual offenders demonstrates that there is a lack of capacity to have a relationship with other persons. Sexual offenders have more fear for intimacy and feel more loneliness than non-offenders. Early child experiences of violence inside the family in combination with an inconsistent attitude of the parents, is important in the aetiology and the development of sexual delinquent behaviour.

Literatuur

Awad, G., Saunders, E. & Levene, J. (1984). A clinical Study of Male Sex Offenders . *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminologie*, 20 : 105-115.

Ainsworth, M.D.S. & Wittig, B. (1969). Attachment and exploratory behavior of one year olds in a strange situation. In B.M. Foss (ed.), *Determinants of infant behavior*. Volume 4 (pp. 113-136). London : Methuen.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment : A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ : Erlbaum.

Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & Hudson, S.M. (1993). *The Juvenile Sex Offender*. New York: The Guilford Press.

Bartholomew, K. & Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults : A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61: 226-244.

Bartholomew, K. & Perlman, D. (1994). *Attachment Process in Adulthood. Vol. 5. Advances in personal relationships*. London : Jessica Kingsley Publishers.

Bartholomew, K. & Shaver, K.P. (1998).

Crittenden, P.M. (1988). Relationships at risk. In J. Belsky & T. Nezworski (Eds.), *Clinical Implications of Attachment* (pp. 136-174). Hillsdale, NJ : Erlbaum.

Dahms, A.M. (1972). *Emotional Intimicy : Overlooked Requirement for Survival*. Boulder : Preutt Publishing.

Davidson, A.T. (1983). Sexual Exploitation of Children : A Call to Action. *Journal of the National Medical Association*, 75 : 925-927.

Delozier, P. (1982). Attachment Theory and Child Abuse. In C.M. Parkes & J. Stevenson (eds.), *The Place of Attachment in Human Behavior* (pp. 95-117). New York: Basic Books.

Diamont, L. & Windholz, G. (1981). Loneliness in College Students : Some Theoretical, Empirical and Therapeutic Considerations. *Journal of College Student Personnel*, 22 : 515-522.

Egeland, B. & Sroufe, L.A. (1981a). Attachment and early maltreatment. *Child development*, 52 : 44-52.

Egeland, B. & Sroufe, L.A. (1981b). Developmental sequelae of maltreatment in infancy. In R. Rizley & D. Cicchetti (eds.), *Developmental perspectives in child maltreatment* (pp. 77-92). San Francisco : Jossey-Bass.

Egeland, B. & Farber, E. (1984). Infant-mother attachment : Factors related to its development and change over time. *Child Development*, 55, 753-771.

Epstein, S. (1983). *The Mother-Father-Peer Scale*. Unpublished manuscript. University of Massachusetts at Amherst.

Fagin, C.M.R.N. (1966). *The effects of maternal attendance during hospitalization on the posthospital behavior of young children : A comparative study*. Philadelphia : F.A.

- Methods of Assessing Adult Attachment. Do They Converge? In J.A., Simpson & W.S. Rholes (eds.), *Attachment Theory and Close relationships* (pp. 25-45). London : The Guilford Press.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Geneva : WHO.
- Bowlby, J. (1979). The making and breaking of affectional bonds. *Britisch Journal of Psychiatry*, 130: 201-210, 421-431.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Vol. 3. Loss : Sadness and depression*. New York : Basic Books.
- Bowlby, J. (1982a). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment (2nd ed.)*. New York : Basic Books.
- Bowlby, J. (1981). *Loss: sadness and depression, vol 3 of attachment and loss*. Harmondsworth: Penguin.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory : Retrospect and prospect. In I. Bretherton & E. Waters (eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monograph of the Society for Research in Child Development*, 50 : 3-37.
- Bruinsma, F. (1996). *De jeugdige zedendelinquent. Diagnostiek, rapportage en hulpverlening*. Utrecht: SWP.
- Check, J.V.P., Perlman, D. & Malamuth, N.M. (1985). Loneliness and Aggressive Behavior. *Journal of Social and Personal Relations*, 2 : 243-252.
- Collins, N.L. & Read, S.J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 : 863-872.
- Davis.
- Fagan, J. & Wexler, S. (1988). Explanations of sexual Assault Among Violent Delinquents. *Journal of Adolescent Research*, 3 : 363-385.
- Feeney, J.A. & Noller, P. (1990). Attachment Style as Predictor of Adult Romantic Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 : 281-291.
- Feeney, J.A., Noller, P. & Callan, V.J. (1994). Attachment style, communication and satisfaction in the early years of marriage. In K. Bartholomew & D. Perlman (eds.), *Attachment processes in adulthood* (pp. 269-308). London : Jessica Kingsley.
- Fehrenback, P.A., Smith, W.R., Monastersky, C. & Deisher, R.W. (1986). Adolescent Sexual Offender: Offender and Offence Characteristics. *Journal of Orthopsychiatry*, 56: 225-233.
- Ford, M.E. & Linney, J.A. (1995). Comparative analysis of Juvenile Sexual Offenders, Violent Nonsexual Offenders and Status Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 10: 56-70.
- Freeman-Longo, R.E. (1986). The impact of Sexual Victimization on Males. *Child Abuse and Neglect*, 10 : 411-414.
- Frenken, J. (1995). De verkrachter bestaat niet. De stand van zaken in de literatuur. *Maandblad voor Geestelijke Volksgezondheid*, 9: 944-957.
- Frenken, J. (1997). Seksuele Misdrijven en Seksuele Delinquenten. In P.J. Van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (eds), *Het Hart van de Zaak*. Deventer: Gouda Quint.
- Garlick, Y. (1991). *Intimacy Failure, Loneliness and the Attribution of Blame in Sexual Offending*. Mémoire de maîtrise inédit. University of London.
- Garlick, Y. (1996). Intimacy deficits and attribution of blame among sexual offenders. *Legal and Criminological*

Psychology, 58: 644-663.

Cox, D.J. & Daitzman, R.J.
(1980). *Exhibitionism : Description, Assessment and Treatment*. New York : Garland STPM Press.

Crittenden, P.M. (1985). Maltreated infants : Vulnerability and resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 26: 85-96.

Psychology, 1: 251-258.

George, C., Kaplan, N. & Main, M.
(1985). *An Adult Attachment Interview : Interview protocol*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of California: Berkeley.

George, C., Kaplan, N. & Main, N.,
(1996). *Adult Attachment Interview, Translation copyright 1996*. Department of Psychology, Mills College, Oakland, CA 94613, 18p.

- Goldsmith, H.H. & Alansky, J.A. (1987). Maternal and infant temperamental predictors of attachment: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55 : 805-816.
- Grossmann, K.E., Grossmann, K., Huber, F. & Wartner, U. (1981). German children's behavior towards their mothers at 12 months and their fathers at 18 months in Ainsworth's Strange Situation. *International Journal of Behavioral Development*, 4 : 157-181.
- Groth, A.N. (1979). *Men Who Rape : The Psychology of the Offender*. New York : Plenum Press.
- Hazan, C. & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 : 511-524.
- Hazan, C. & Shaver, P. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5 : 1-22.
- Hazan, C. (1992). *Processes of Attachment Formation and Transfer*. Paper presented tot the International Conference on Personal Relationships, Orono, Maine.
- Helfer, R.E. (1973). The Etiology of Child Abuse. *Pediatrics*, 51 : 777-779.
- Isabella, R.A. (1993). Origins of attachment : Maternal interactive behavior across the first year. *Child Development*, 64 : 605-621.
- Isabella, R.A. & Belsky, J. (1991). Interactional synchrony and the origins of infant-mother attachment : A replication study. *Child Development*, 62 : 373-384.
- Juffer, F. (1993). *Verbonden door adoptie. Een experimenteel onderzoek naar hechting en competentie in gezinnen met een adoptiebaby*. Amersfoort : Academische Uitgeverij.
- Knight, R., Prentky, R. & Cerce, D.
- Main, M., Kaplan, N. & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood : A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2, Serial No. 209), 66-104.
- Marshall, W.L., Champagne, F., Brown, C. & Miller, S. (1997). Empathy, intimacy, loneliness, and self-esteem in non familial child molesters: A brief report. *Journal of Child Sexual Abuse*, 6: 87-98.
- Marshall, W.L. (1994). Pauvreté des liens d'attachement et déficiences dans les rapports intimes chez les agresseurs sexuels. *Criminologie*, 27: 55-69.
- Marshall, W.L. (1989a). Invited Essay : Intimacy, Loneliness, and Sexual Offenders. *Behavior Research and Therapy*, 27 : 491-503.
- Marshall, W.L. & Barbaree, H.E. (1984). A Behavioral View of Rape. *International Journal of Law and Psychiatry*, 7 : 51-77.
- Marshall, W.L., Payne, L., Barbaree, H.E. & Eccles, A. (1991). Exhibitionists : Sexual Preferences for Exposing. *Behavior Research and Therapy*, 29: 37-40.
- Marshall, W.L. & Mazzucco, A. (1995). Self-Esteem and Parental Attachments in Child Molesters, Sexual Abuse. *A Journal of Research and Treatment*, 7: 279-285.
- Miner, M.H. & Dwyer, S.M. (1997). The psychosocial development of sex offenders. Differences between exhibitionists, childmolesters, and incest offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 4, 36-44.
- Parker, G., Tupling, H. & Brown, L.B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52 : 1-10.

- (1994). The development, reliability, and validity of an inventory for the multidimensional assessment of sex and aggression. *Criminal Justice and Behavior*, 21: 72-94.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1996). Exploring Characteristics for Classifying Juvenile Sex Offenders, - In: Bruinsma, F., *De jeugdige zedendelinquent. Diagnostiek, rapportage en hulpverlening*. Utrecht: SWP.
- Knight, R.A. & Prentky, R.A. (1990). Classifying sexual offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds), *Handbook of sexual assault: Issues, theories and treatment of the offender*. New York, Plenum.
- Kobayashi, J., Sales, B.D., Becker, J.V., et al., (1995). Perceived Parental Deviance, Parent-Child Bonding, Child Abuse, and Sexual Aggression, Sexual Abuse. *A Journal of Research and Treatment*, 7: 25-44.
- Lamb, M.E., Thompson, R.A., Gardner, W. & Charnov, E.L. (1985). *Infant-mother attachment : The origins and developmental significance of individual differences in Strange Situation behavior*. Hillsdale, NJ : Erlbaum.
- Loeber, R. (1990). Development and Risk Factors of Juvenile Antisocial Behavior and Delinquency. *Clinical Psychology Review*, 10 : 1-41.
- Lefrenière, P. & Sroufe, L.A. (1984). Profiles of Peer Competence in the preschool : Interrelations Between Measures, Influence of Social Ecology, and Relation tot Attachment History. *Child Development*, 21 : 56-68.
- Loucks, S. (1980). Loneliness, Affect, and Self-Concept : Construct Validity of the Bradley Loneliness Scales. *Journal of Personality Assessment*, 44 : 142-147.
- Main, M. & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure disorganized/disoriented attachment pattern. In T.B. Brazelton & M. Yogman
- Quinsey, V.L. (1986). Men Who Have Sex With Children. In D.N. Weisstub (ed.), *Law and Mental Health : International Perspectives* (pp. 140-172, vol 2). New York : Pergamon Press.
- Sagi, A., Lamb, M.E., Lewkowicz, K.S., Shoham, R., Dvir, R. & Estes, D. (1985). Security of infant-mother, -father, -metapelet attachments among kibbutz-reared Israeli children. In I. Bretherton & E. Waters (eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monograph of the Society for Re-search in Child Development*, 50 : 257-275.
- Seidman, B., Marshall, W.L., Hudson, S.M. & Robertson, P.J. (1994). An Examination of Intimacy and Loneliness in Sex Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 9: 518-534.
- Simpson, J.A., Rholes, W.S. & Nelligan, J.S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation : The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62 : 434-446.
- Sprangler, G. & Grossmann, K.E. (1993). Biobehavioral organization in securely and insecurely attached infants. *Child Development*, 59 : 1097-1101.
- Sperling, M.B. & Berman, W.H. (1994). *Attachment in Adults. Clinical and Development Perspectives*. New York : The Guilford Press.
- Sroufe, L.A. & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48: 1184-1199.
- Sroufe, L.A. (1983). Infant-Caregiver Attachment and Patterns of Adaptation in Preschool : The Roots of Maladaptation and Competence. In M. Perlmutter (ed.), *Minnesota Symposium on Child Psychology* (pp. 41-83), Hillsdale, New York : Lawrence-Erlbaum Associates.
- Thompson, R.A., Lamb, M.E. & Estes, D. (1982). Stability of infant-mother

(eds.) *Affective development in infancy*(pp. 95-124). Norwood, NJ : Ablex.

attachment and its relationship to changing life circumstances in an unselected middle-class sample. *Child Development*, 53: 144-148.

*Volwassen gehechtheid
en ouderlijke
sensiviteit***151**

- Tingle, D., Barnard, G.W., Robbins, L., Newman, G. & Hutchinson, D. (1986). Childhood and Adolescent Characteristics of Pedophiles and Rapists. *International Journal of Law and Psychiatry*, 9 : 103-116.
- Van De Woestijne, O. (1993). *Separatie-angst, gehechtheid en eenzaamheid bij adolescenten*. Leuven : niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 80p.
- Van IJzendoorn, M.H., Tavecchio, L.W.C., Goossens, F.A., Vergeer, M.M. & Zwaan, J. (1983). How B is B4 ? Attachment and security of Dutch Children in Ainsworth `s Strange Situation and at home. *Psychological Reports*, 52 : 683-691.
- Van IJzendoorn, M.H. (1994). *Gehechtheid van ouders en kinderen. Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek en gevalsbeschrijving*. Houten/Zaventem : Bohn Stafleu Van Loghum.
- Van IJzendoorn, M.H., Juffer, F. & Duyvesteyn, M.G.C. (1994). Doorbreken van intergenerationele overdracht van onveilige gehechtheid. In M.H. Van IJzendoorn, H. (ed). *Gehechtheid van ouders en kinderen. Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek en gevalsbeschrijving*. (pp. 144-183). Houten/Zaventem : Bohn Stafleu Van Loghum.
- Van IJzendoorn, M.H., Kranenburg, M.J., Zwart-Woudstra, H.A., Van Busschbach, A.M. Lambermon, M.W.E. (1991). Parental attachment and children's socioemotional development : Some findings on the validity of the Adult Attachment Interview in the Netherlands. *International Journal of Behavioral Development*, 14 : 375-394.
- Van IJzendoorn, M.H., Feldbrugge, J.T.T.M., e.a. (1997). Attachment representations of Personality-disordered criminal offenders. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67: 449-459.
- Verschueren, K. & Marcoen, A. (1993). Hechtingsstijl, intimiteit en vertrouwen in de jongvolwassenheid : een reflectie van de ervaren ouderlijke sensitiviteit ? *Psychologica Belgica*, 33 : 49-76.
- Ward, T., Hudson, S.M., Marshall, W.L. & Siegert, R. (1995). Attachment Style and Intimacy Deficits in Sexual Offenders: A Theoretical Framework, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7: 317-335.
- Weiss, R.S. (1973). *Loneliness : The Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge : MIT press.
- Williams, L.M. & Finkelhor, D. (1990). The Characteristics of Incestuous Fathers : A Review of Recent Studies. In W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (eds.), *Handbook of Sexual Assault : Issues, Theories and Treatment of the Offender*. (pp. 231-255) New York : Plenum Press.
-